

AZERBAYCAN 2015 DEVALÜASYONUNUN REEL EKONOMİ VE BANKACILIK SEKTÖRÜ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Hakim AZİZ¹

S. PASHAYEV²

ÖZET

Azerbaycan'da 2015 Aralık ayında gerçekleşen devalüasyon, bankacılık sektörü de dahil olmak üzere ülke ekonomisini derinden etkilemiştir. İflaslar, kapanışlar ve ödeme zorlukları bankacılık sektöründeki temel sorunlardan sadece bir kaçıdır. Bankacılık sektörünün ekonomideki büyümenin katalizörü olduğu düşünüldüğünde, Azerbaycan ekonomisi açısından bankacılık sektörünün durumu ve gelişimi önem arz etmektedir. Bu çalışmada Azerbaycan 2015 devalüasyonunun reel ekonomi ve bankacılık sektörü performansı üzerindeki etkisi incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: DEVALÜASYON, AZERBAYCAN, BANKALAR

¹ Karabük Üniversitesi İşletme Fakültesi Ticaret Hukuku ABD.

² Karabük Üniversitesi

EFFECTS OF 2015 DEVALUATION ON THE REAL ECONOMY AND BANKING SECTOR IN AZERBAIJAN

ABSTRACT

The December 2015 devaluation in Azerbaijan deeply influenced the economy, including the banking sector. Bankruptcies, closings and payment difficulties are some of the problems experienced in the banking sector. Considering that the banking sector is the catalyst of the growth of the economy, the situation and development of the banking sector is important for the Azerbaijani economy. In this study, the impact of Azerbaijan 2015 devaluation on real economy and banking sector was examined.

Keywords: DEVALUATION, AZERBAIJAN, BANKS

1. GİRİŞ

Modern politik ve ekonomik gelişme eğilimleri sosyo-ekonomik ve finansal ilişkilerin tüm alanlarını etkilemektedir. Aynı zamanda, artan küreselleşme bağlamında, dünya ekonomisindeki olaylar ve değişen piyasa koşulları, her bir ülkenin ekonomik kalkınma hatlarını ve vektörlerini dönüştürmeye yardımcı olmaktadır. Ulusal ekonominin ana kurumlarından biri olan bankacılık sektörünün gelişimi ve sürdürülebilirliği çeşitli dış ve iç faktörlere bağlıdır. Buna karşılık, bankacılık sistemi ulusal ekonominin gelişme eğilimlerini ve kalitesini belirler. Bu nedenle, ulusal ekonominin tüm unsurlarının etkileşimini izleme yeteneğine sahip olan makroekonomik ve küresel ekonominin değişen koşullarında bankacılık sisteminin dinamiklerini analiz etmek önemlidir. Analistler, dış borç verimliliğinin en aza indirilmesi ve bazılarının süresinin dolması nedeniyle bankacılık sektörünün borcunun azalmakta olduğuna inanmaktadırlar. 2015-2017 yıllarında, ekonomideki kredilerin azalması ve kredi koşullarının sıkılaşması bankaların ek fon ihtiyacını azaltmıştır. Böylece, Aralık 2015'teki ikinci manat³ devalüasyonundan sonra, kredi portföyü 24.627,2 milyar manattan 2,1 kat azalarak 1 Eylül 2017 itibarıyla 11.728,8 milyar manat olarak gerçekleşti. Bankaların yükümlülüklerinin azaltılmasını etkileyen bir diğer faktör de bankaların uygun rezervleri tahsis etme ve sorunlu kredi hacmini azaltma arka planına karşı ek likidite oluşturmada serbest olmasıdır. Analistler, kredi koşullarının önümüzdeki iki yıl içinde iyileşmesi ve faiz oranlarının düşürülmesi durumunda bankacılık sektöründe bir kriz olmayacağını öngörmektedir. Bu da bazı bankaların birleşmesine veya piyasadan tamamen ayrılmasına yol açacaktır. Merkez Bankası'nın uzun vadeli sıkı para politikası ülkeye kabul edilemez olan manat devalüasyonundan daha fazla zarar vermektedir. Sıkı para politikası enflasyonu azaltmaya yönelik bir politikadır. Merkez Bankası sıkı bir para politikası izlerken, menkul kıymetlerini satarak dolaşımdaki parayı azaltmakta, ulusal para birimini güçlendirmek için koşullar yaratmakta ve bankalara borç vermeyi kısıtlamaktadır.

³ Azerbaycan Cumhuriyetinin milli parası olan Manat 1992 yılında tedavüle sokulmuştur.

2. AZERBAJCAN'DA BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN TARİHÇESİ

Azerbaycan bankacılık sektörünün tarihi 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar uzanmaktadır. Aynı yıllarda, bir dizi özel banka, yabancı bankaların ulusal şubeleri ve karşılıklı kredi kuruluşları faaliyet göstermiştir. Çarlık Rusya'sına bağımlı olan Azerbaycan'ın ilk günlerinde petrol endüstrisinin ve tarımın gelişmesi için önemli miktarda sermaye gereksinimi vardı. Sanayi ve tarım sektörlerinin gelişimi ve yabancı yatırımlardaki artış, bankaların ve finansal kurumların varlığını kaçınılmaz kılmıştır. Finansal kurumların zayıflığı müşterilerin önemini artırmıştır. 1860-1870 yılında Bakü'de kredi müşterilerine uygulanan faiz oranı yıllık %36'ya ulaşmıştır. Kırsal alanlarda bu oran yıllık %60'tır. (Nuriyeva, 2014)

Düşük maliyetli kredilere yönelik artan talep, Azerbaycan'daki finansal kurumların hızla gelişmesine katkıda bulunmuştur. Azerbaycan'ın finansal sistemi iki yönde gelişmiştir:

1. Azerbaycan'da ticari bankaların şubelerinin, karşılıklı kredi kuruluşlarının ve rehin evlerinin kurulması,

2. Azerbaycan'da şubelerin açılması

1900'lü yıllarda bankalarda en yaygın işlem teminat karşılığı kredilerdi. Genel olarak mallar teminat olarak gösterildi. Bu tür kredilerin büyümesi hızlı ekonomik büyümeye yol açmıştır. Maliye Bakanlığına verilen temel görev, Birinci Dünya Savaşı sırasında dolaşımdan gelen paranın yönetimini kısa sürede düzenlemektir. Bu amaçla üç yöntem uygulanmıştır: (Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankası , 2015)

- Devlet gelirlerini artırmak ve harcamaları azaltmak,

- Para ve kredi cirosunu kontrolden kaldırmak,

- Devletin mali hukukunun yenilenmesi.

Buna ek olarak, Maliye Bakanlığı kredi departmanı Azerbaycan Ulusal Bankası hakkında bir yasa tasarısı hazırlamış ve 16 Eylül 1919'da parlamentoya sunmuştur ve böylece Ulusal Banka resmen açılmıştır. Azerbaycan Merkez Bankası'nın kurulması para ve kredi politikasının düzenlenmesine önemli katkılarda bulunmuştur. Ancak 28 Nisan 1920'de Kızıl Ordu'nun işgali ile Azerbaycan'ın ekonomik ve siyasi bağımsızlığı

sona ermiştir. Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti 28 Nisan 1920'de Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti SSCB'ye katılmıştır. Böylece Azerbaycan yeni bir döneme girmiştir. 9 Haziran 1920 tarihli Bankaların Millileştirilmesi Kanunu'na göre, Azerbaycan'ın bankacılık sektörü SSCB'nin bankacılık sisteminin bir parçası haline gelmiş ve kamu bankalarına dönüştürülmüştür. Ülkedeki özel, yabancı, ticari ve kamu bankaları ile kredi kuruluşları Azerbaycan Halk Bankası (AXB) adı altında birleştirilmiştir.

1991 yılında SSCB'nin dağılması ile birlikte, Azerbaycan'da Gsobank'ın onayına ve denetimine tabi olan ticari bankalar da faaliyet göstermeye başlamışlardır. Bu alandaki en önemli bankalar Azbank ve İlkbank'tır. Bu bankalar ayrıca döviz işlemleri yapma hakkına da sahip olmuştur.

Azerbaycan ekonomisi SSCB döneminde SSCB ekonomisinin bir parçası olduğundan, Azerbaycan ekonomisinin örgütlenme ve işleyiş mekanizması SSCB'nin ekonomik stratejisine uygun olarak oluşturulmuştur. Genel olarak Azerbaycan ekonomisinin uzmanlaşması SSCB'nin ihtiyaçları doğrultusunda belirlenmiştir. Bu yapı içerisinde bazı kaynaklar ülkeden çıkarıldıktan ve işlendikten sonra Azerbaycan'a iade edilmiştir. Bu yapı, bağımsızlık ilanından bu yana en önemli ekonomik sorun olarak görülmüştür.

Azerbaycan Cumhuriyeti'nin makroekonomik göstergeleri incelendiğinde, bağımsızlığın ilk döneminde, modern vergi politikasının eksikliği, dış ticarete getirilen kısıtlamalar, düşük GSMH ve savaş sonrası sorunlar nedeniyle GSMH artışı önemli ölçüde azalmıştır. (AR-GE BÜLTEN, 2019)

Aşağıda Tablo 1 de, 2010-2014 döneminde GSMH da istikrarlı bir artış olduğu görülmektedir. 2010 yılında GSMH 399.222.000 manat iken, 2014 yılında 573.224.000 manata kadar yükselmiş ancak 2015'te devalüasyonun etkisiyle 52.794.000 manata düşmüştür. 2015'ten sonra Ulusal Gelirdeki artış devam etmiştir.

Tablo 1: Azerbaycan Cumhuriyeti GSMH Sonuçları (Manat)

	Toplam (Bin)	KişiBaşı
2010	399222	4468,4
2011	485191	5359,4
2012	516447	5628,4
2013	552884	5947
2014	573224	6088,3
2015	526412	5524,2
2016	567940	5892,8
2017	674395	6928,1

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet İstatistik Komitesi

2.1. Enflasyon ve İşsizlik

Azerbaycan halkı, 1990'ların başlarında enflasyon kavramıyla tanıştı. Birlik ülkeleri arasında ekonomik bağımsızlığın bulunduğu SSCB'nin çökmesinden sonra şirketlerin faaliyetlerinin durdurulması, toplam arzda önemli bir azalmaya ve sonuç olarak enflasyonda bir artışa yol açmıştır. Azerbaycan'da bağımsızlığın ilk yıllarında enflasyonun birçok nedeni vardı. Bu nedenler genel olarak şu şekilde ifade edilebilir:

- Bütçe açığı,
- Üretim yokluğunda sürekli para piyasası verilmesi,
- SSCB'de yapısal açık
- Siyasi istikrarsızlık ve ülke ekonomisinin zayıf yönetimi,
- SSCB'nin çöküşünden sonra ülkeler arasında bölünmelerin ortaya çıkması.
- İstihdam

Bağımsızlığın ilk yıllarında, ülke ekonomisindeki geçiş ve durgunluk nedeniyle çalışabilen vatandaşların çoğunluğu işsiz kaldı. Ermenistan tarafından Azerbaycan topraklarının yüzde 20'sinin işgal edilmesinin bir sonucu olarak, yaklaşık 1 milyon insanın zorla göç etmek zorunda kalması, istihdam sorununun artmasında önemli faktörlerden biri olmuştur. İş bulamayan insanların büyük çoğunluğu Rusya, Türkiye

ve İran gibi komşu ülkelere gitmek zorunda kalmıştır. Yurtdışına çalışmak amacıyla giden bu insanların çoğunluğunu gençler oluşturmaktaydı. Bugün, devlet işsizlik sorununu çözmek için bazı düzenlemeler yapmıştır. Yapılan bu düzenlemeler esas olarak, yeni istihdam yaratılması, uygun bir pazar sisteminin oluşturulması (işgücü piyasası, mesleki değişim kursları, vb.) işsizlerin sosyal korunması gibi önlemler olmuştur. (Safarli, 2010)

Azerbaycan Cumhuriyeti'nin yerel para birimi olarak kabul edilen manat⁴, 1992 yılında tedavüle girdi. Ancak 1 Ocak 1994'ten bu yana ülkemizde tek ödeme aracı olan manat 1994 yılında Azerbaycan Cumhuriyeti'nde yaşanan enflasyon sonucunda 17 defa değer kaybetmiştir. Kısacası, 1994-1995, ülke para birimi olan manat için en zor dönemler olarak kabul edilebilir. Örnek olarak, 1994 yılında dolar yaklaşık 678 manatsa, 1995'te bu oran hızla 4413 manata yükseldi ve bunun sonucu olarak tüm paralar ve 1, 5, 10 manat banknotları değerlerinden dolayı yavaş yavaş tedavülden çekilmek zorunda kalmıştır. (Məmmədzadə, 2019)

1996 yılında, Merkez Bankası 50.000 manat banknot çıkardı. Manatı yenilemek için yıllar boyunca birçok önlem alınmış olmasına rağmen, alınan bu önlemler etkili olmamıştır. Bununla birlikte, dünya petrol fiyatları varil başına 10 \$ 'ın altına düşmüş ve 1998'deki Rusya'nın temerrüdü Azerbaycan ekonomisi üzerinde derin bir etkiye neden olmuştur. Bu durumda hükümet manatı dolara karşı istikrarlı tutamamıştır. 8 Temmuz 1999'da Merkez Bankası manatı %6,8 devalüe etmek zorunda kalmıştır. Bunun sonucunda 1 dolar yeniden 4155 manat olmuştur. 1999'dan 1 Ocak 2006'ya, kadar manat dolar karşısında değer kaybetmeye devam etmiştir. Bu değer kaybı 6 yılda toplamda yüzde 20'yi aşmıştır. Şubat 2005 tarihine gelindiğinde doların manata oranı 1: 4918 seviyelerine ulaşmıştır. 1 Ocak 2006'dan itibaren Azerbaycan Merkez Bankası manatı 1: 5000 oranında belirlemiştir. Eski banknotlar bir yıl içinde yavaş

⁴ Azerbaycan Anayasasının 19. Maddesine göre, "I. Azerbaycan Cumhuriyetinin para birimi Manat'tır. II. Paranın tedavüle konulması ve tedavülden kaldırılması hakkı, yalnız Merkez Bankasına aittir. Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankası devletin müstesna mülkiyetindedir. III. Azerbaycan Cumhuriyeti arazisinde Manat'tan başka para birimlerinin ödeme aracı olarak kullanılması yasaktır."

yavaş tedavülden çekilmiş ve yeni tasarlanmış ve uzun ömürlü manatlar faaliyete geçirilmiştir.

Tablo 2: Azerbaycan Bankaları – Genel Bilgi

	2019	2018	2017	2016
Bankaların sayısı	30	30	30	32
Devlet bankaları	2	2	2	2
Özel bankalar	28	28	28	30
Yurtdışı kaynaklı bankalar	14	15	15	15
Sermayenin %50`den az kısmını oluşturan bankalar	6	7	7	7
Sermayenin %50`den fazlasını oluşturan bankalar	8	8	8	8
Yıl Başındalisansları iptal edilmiş bankalar	0	0	2	6
Banka şubelerinin sayısı	514	508	509	569
ATM-lerin sayısı	2588	2502	2431	2461

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankası

21 Şubat 2015'e kadar manat dolar ve euro karşısında durağan bir seyir izlemiştir. 21 Şubat 2015 itibariyle 1 manat 0.78 \$ olmasına rağmen, manat aynı gün Merkez Bankası'nın kararı ile devalüe edilmiş, manatın değerindeki % 34 düşüştü sonra 1 dolar 1.05 manat olmuştur. Bu, 1994-1995 ve 1999'daki ani amortismandan sonra manatın üçüncü en büyük amortismanıydı. Ancak bu, ülke para biriminin son devalüasyonu olmamıştır. (banker.az, 2018)

Ekonomide yaşanan gelişmeler ve petrol fiyatlarındaki dalgalanmalar sonrası ülkede dördüncü bir devalüasyon kaçınılmaz olmuştur. Böylece, 2015 yılı temmuz ayından itibaren uluslararası piyasadaki petrol fiyatlarındaki yoğun düşüş, döviz piyasası ve döviz kuru üzerindeki baskıyı bir kez daha artırmıştır. Bu gelişmelere paralel olarak, 21 Aralık 2015 tarihinde Azerbaycan Merkez Bankası Yönetim Kurulu,

manatın "dalgalı faiz oranına" geçmeye karar vermek zorunda kalmıştır. Ana hedef, dünya satış merkezlerindeki son ekonomik çalkantıların arka planına karşı ihracatı teşvik etmek, ödemeler dengesinin ve ülkenin eyaletlerarası ödeme gücünün stratejik istikrarını sağlamak olmuştur. Petrol dışı sektörde ekonomik büyüme için finansal desteği artırmak, düşük faiz oranlarını yoğunlaştırarak yatırımı teşvik etmek, küçük ve orta ölçekli işletmelerin ve ipotek kredilerinin finansman maliyetini artırmak için parasal koşullar yaratmak amacıyla Merkez Bankası Kurulu 13 Temmuz 2015'te iskonto oranını onaylamıştır. Alınan kararla manatın değerini %3,4'ten %3'e düşürmeye karar verilmiş ve bu karar manatın bir devalüasyonu olmuştur. Bunun sonucu olarak da 21 Aralık 2015 tarihinden sonra 1 dolar 1.55 manat olmuştur.

Manat için en iyi sayılabilecek dönem 2006-2014 yılları arası olmuştur. Manat 2016'nın ilk dört ayında güçlenmiş ancak son sekiz ay içinde değer kaybetmiştir. Böylece döviz piyasalarında dönüm noktası oluştu. Birçok durumda, bu durum döviz piyasası katılımcılarının büyük çoğunluğunun tek taraflı bir pozisyon seçmesine yol açmış "al" veya "sat" yönünde tercih yapılmıştır. (ARDSK, 2019)

Son 10 yılda Azerbaycan küresel ekonomik büyümenin ön saflarında yer almıştır. Başarılı bir petrol stratejisinden elde edilen gelir, altyapıyı modernleştirmiş, petrol dışı ekonomiyi artırmış, sosyal refah sağlamış, devlete ait varlıkları artırmış ve GSYİH'yi aşan stratejik döviz rezervleri yaratmıştır (Azerbaycan Maliye Bakanlığı, 2015). 2014'ten bu yana Azerbaycan'ın ticaret ortağı olan ülkelerde düşen petrol fiyatları ve ekonomik kriz nedeniyle ekonomik büyümenin yavaşlaması yönünde Azerbaycan'da ödemeler dengesi ve petrol dışı bütçe açığı, kurumsal ve yapısal zorluklardan dolayı yeni bir ilerleme yaklaşımına geçmeye ihtiyaç duymuştur.

2.2.Banka Gelirini Etkileyen Faktörler

Bankacılık sistemi üzerinde önemli bir etkisi olan ülkenin makroekonomik ortamı, ekonomik aktivite, fiyat ve makroekonomik istikrar ile karakterize edilmiştir. 2013 yılında GSYİH reel olarak %5,8 oranında artarak 57,7 milyar olmuştur. GSYİH'daki artış temel olarak petrol dışı sektördeki etkileşimden kaynaklanmıştır.

Merkez Bankası'nın tahminlerine göre, petrol dışı sektördeki toplam petrol dışı açık 2013 yılında yüksek iç talebin etkisiyle pozitif bölgede kalmıştır. 2013 yılında bankacılık sisteminin ilerleme eğilimi istikrarını korumuş ve bankaların devlet ekonomisindeki rolünü belirleyen birçok makro göstergenin olumlu dinamikleri devam etmiştir. 2013 yılında, bankacılık sisteminin net karı (beyan edilen temettülerden sonra) 267,6 milyon manat olarak gerçekleşmiştir. Bankaların kârlılığında da olumlu bir eğilim ortaya çıkmıştır. Sonuç olarak, Aktif Getirisi %1.5 artarken, Özkaynak Getirisi %11.7'ye yükseldi. Bu sonuçlar esas olarak aktif bir kredi politikasının devamı ve banka varlıklarının kalitesinin iyileştirilmesi ile açıklanabilir. (Azerbaycan Merkez Bankası, 2018)

2014 yılında bankacılık sisteminin ilerleme eğilimi istikrarını korumuş ve bankaların devlet ekonomisindeki rolünü belirleyen birçok makro göstergenin olumlu dinamikleri devam etmiştir. Bu çerçevede, bankacılık sektörünün finansal aracılığının bir göstergesi olarak kabul edilen varlıkların petrol dışı GSYİH'ya oranı yıl içinde yüzde 8 oranında artarak %76'ya yükselmiştir. Uzun vadeli varlıklar, dinamikler, bankacılık sektörünün yoğun büyüme aşamasının yerini daha kısıtlı büyüme ile değiştirdiğini göstermektedir. Bankacılık sektörünün büyüme hızının ekonominin büyüme hızına adaptasyonu, bankacılık genişlemesinin istikrara kavuşturulması, bu alanda Azerbaycan Merkez Bankası tarafından alınan önlemlerin bir sonucu olarak kabul edilmektedir. Nüfusun çeşitli bankacılık hizmetlerine erişim düzeyi artmıştır. Nüfusun mevduatlarının büyüme dinamikleri durmamış, petrol dışı gelirlerin GSYİH'ye oranı %20,8'e ulaşmıştır. 2014 yılı itibarıyla bakıldığında bankacılık sektöründeki net kâr 370,4 milyon olarak gerçekleşmiştir, bu da bir önceki yılın aynı dönemine göre ortalama %38 daha fazladır. 2011-2014 döneminde kârla çalışan banka sayısı ve kârın bankacılık sektöründeki payı istikrarlı bir şekilde artmıştır. Sonuç olarak, bu dönemde kârlı bankaların sayısı 30'dan 35'e yükselmiş ve bankacılık sektöründeki payları %46'dan %95'e yükselmiştir. 2011-2014 döneminde, zarar eden bankaların toplam kaybı önemli ölçüde azalmış ve bu miktar sadece 4,78 milyon manat olarak gerçekleşmiştir. Bankaların karlılığında da olumlu dinamikler

gözlenmiştir. Bu kapsamda, 2014'teki Aktif Getirisi %1,8 ve Öz kaynak Getirisi %11,5'e düşmüştür. Diğer bankaların kârlılık dinamiklerinde hafif bir azalma olmuş: bu bankalardaki aktiflerin getirisi %1,3 olmuş ve sermaye getirisi %4,6 olmuştur. 2014 yılında kâr ve kârlılık olumlu olmasına rağmen, kar büyüme oranı bir önceki yıl yavaşlamıştır. Sonuç olarak, bir yandan, ekonomik faaliyetin hızlı bir büyüme döneminden sürekli büyüme dönemine geçişi, öte yandan, Azerbaycan Merkez Bankası'nın varlık sınıflandırması ve ihtiyati şartların sıkılaştırılması, daha iyi kontroller, bankaların faiz dışı gelirlerinin azalmasına ve bazı zararları karşılamak için rezervlerin artmasına neden olmuştur. (Azerbaycan Maliye Bakanlığı, 2015)

Ekonomide bir geçiş döneminde olan Azerbaycan'da enflasyon yapısal olduğundan, dinamik bir kalkınma döneminde toplam arz ile ekonomideki toplam talep arasında bir denge kurmak kolay olmamıştır. Devalüasyondan sonra ise tüketici fiyat endeksi keskin bir şekilde yükselmiştir.

Tablo 3: Tüketici fiyat endeksi göstergeleri

Yıl	Tüketici fiyat endeksi yıllık ortalama %
2013	2.4
2014	1.4
2015	4.0
2016	12.4

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet İstatistik Komitesi

Merkez Bankası 2017 yılında enflasyon politikasını da dikkate alarak para politikasını sürdürmüştür. DSK'e göre, 2017 yılında yıllık ortalama enflasyon %12,9 olarak gerçekleşmiştir. 2017 yılında genel fiyatlar esasen talep dışı faktörlerdeki değişikliklerden etkilenmiştir. (ARDSK, 2019)

Fiyatlar, nominal efektif döviz kuru, enflasyon beklentileri ve atalet, dünyadaki emtia fiyatlarındaki değişiklikler, bir dizi emtia grubu için arz-talep oranı ve fiyatların devlet düzenlemesi gibi faktörlerden etkilenmiştir. Yıl boyunca dış enflasyon faktörlerinin değişkenliği yüksek olarak kalmıştır. Raporlama yılında tüketici değerlerindeki değişiklikler de beklentileri aşmıştır.

Döviz kurunun istikrar kazanması sonucu enflasyon beklentileri azalmıştır. Finansal ve makroekonomik istikrarı sağlamaya yönelik genel tedbirler, makroekonomik istikrarı sağlamak için alınan kararlar 2017 yılında döviz kuru rejiminin daha da yoğunlaştırılması için özel koşullar yaratmıştır.

Döviz piyasasında arz-talep oranına göre, 2017 yılında manat kurundaki dalgalanmalar birkaç kez tekrarlanmıştır. Ocak ve Şubat aylarının ilk çeyreğinde değer kazanan ABD doları, Şubat ayının ikinci çeyreğinden itibaren değer kaybetmiştir.

2016 sonunda ABD dolarının manata karşı döviz kuru 1.7707 AZN, 2 Şubat 2017'de 1.92 AZN dönemi için en yüksek seviyesine yükselmiş ve sonra 1.7 AZN'ye gerilemiştir. 2017 yılında ABD doları manat karşısında %3,9 değer kaybetmiştir. Bu dönemde günlük ortalama 1 ABD doları döviz kuru 1,72 manat olmuştur. (Məmmədzađə, 2019)

Aşağıda Tablo 4 nüfusun gelirini göstermektedir. Aynı zamanda Tablo 4 de 2013-2017 nüfusun büyüme oranını görünmektedir.

Tablo 4: Nüfusun Geliri

Yıl	Nüfusun nominal gelirleri	
	Toplam, mln. Manat	Büyüme oranı, %
2013	37555.5	8.0
2014	39360.7	4.8
2015	41738.6	5.7
2016	45395.1	8.7
2017	49162.9	8.3

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet İstatistik Komitesi

3. AZERBAIJAN BANKING SECTOR'S CURRENT SITUATION

SSCB'in dağılmasından sonra Azerbaycan'da serbest piyasa ekonomisine geçiş döneminin ilk yıllarında bankacılık sektörünün oluşmasından dolayı, güçlü bir kontrol ve denetim bankalar üzerinde olmamaktaydı. Ticari bankalar hukuki boşluklardan yararlanarak hızla artış göstermiştir. Genellikle kurulan ticari bankalar spekülasyon işlemleri yapmıştır. Son dönemde, bankaların sayılarının azalmasına gerek banka sermayesinin artırılması gerek de gerekli kanunlar çıkarılarak banka sektörünün etkin bir şekilde denetlenmesi sebep olmuştur. (Yüksel, 2010)

Azerbaycan banka sisteminin günümüz şartlarına uyumlaştırılması için çalışmalara 2004 yılı ortalarında başlanmıştır. Bu durum, Milli banka ile ilgili 10 Aralık 2004 tarihinde ve Bankalarla ilgili 16 Ocak 2004 tarihinde çıkan kanunlarda kendisini göstermiştir.

Günümüzde Azerbaycan banka sistemi dünyanın farklı coğrafyalarındaki müşterilerin dikkatlerini çekmektedir⁵. Azerbaycan Türkiye ile her alanda olduğu gibi bankacılık ve finans alanında da sıkı ilişkiler kurmuştur. Bunun göstergelerinden birisi de Azerbaycan'da en büyük potansiyel yatırımcılarından birinin Türkiye Cumhuriyeti olması gerçeğidir.

Azerbaycan'da son olarak 2019 yılında bankaların 6 yeni şubesi açılmış ve toplam banka şubelerinin sayısı 514'e ulaşmıştır. Yeni açılmış banka şubelerinin 2'si Bakü dışındaki ülkenin çeşitli bölgelerinde faaliyetini sürdürmektedir. Ülkedeki ATM'lerin toplamı 2.588, banka sektöründe çalışanların sayısı ise 18.711 kişi olmuştur. 1 Ocak 2011 tarihinden itibaren toplam banka şubelerinden %49,1 i bölgelerde faaliyet göstermektedir. Bu şubelerin sayılarındaki artış bölgelerde kredi hacminin artmasına neden olmuştur. (ARDSK, 2019)

Türk sermayeli ya da ortaklı bankalar da Azerbaycan'da faaliyet göstermektedirler. Bu bankalar bilgi birikimleri ve tecrübeleriyle ülke ekonomisine

⁵ 7 Ağustos 1992 tarihinde "Bankalar ve Bankacılık Faaliyetleri Hakkında Kanun" yürürlüğe girdikten sonra Azerbaycan'da yabancı bankaların kurulmasına ve şube açmalarına izin verilmiştir.

hizmet etmektedirler. Ziraat Bankası ortaklığı ile kurulan bu bankalar AzerTürk Bank, Yapı Kredi Bankası ve Azerbaycan Sanayi Bankasıdır. Ayrıca Ziraat Bankası'nın Azerbaycan'daki diğer iştiraki Ziraat Bank Azerbaycan ASC 2015 yılında faaliyete başlamıştır. Bununla birlikte Türkiye bankalarının Azerbaycan bankacılık piyasasındaki faaliyetleri beklenen düzeyde olmamıştır. Buna sebep olarak dünyada son zamanlarda ortaya çıkan finans problemleri gösterilebilir. Ayrıca belirtmek gerekir ki, BDDK tarafından Azerbaycan sermayeli Paşa Bank'ın⁶ Türkiye'de bir bankanın çoğunluk hisselerini satın alma işlemine onay verilmiştir. Dünya ekonomisinde yaşanan kriz ve petrol fiyatlarındaki düşüş nedeniyle, döviz piyasasının ve manatın kurunun yeni petrol fiyatlarına uygunlaştırılmasının zorunlu hale getirilmesi kararı alınmıştır. (Azerbaycan Bankalar Derneği, 2014)

Diğer yandan, 2019 yılındaki banka aktiflerinin toplamı 30,269.1 milyon manat olmuştur. Beş banka (Beynelhalk Bank, Kapital bank, Bank Respublika, Halk bank ve Paşabank) aktifleri toplam aktiflerin %68,7'ini oluşturmaktadır. Ülkedeki bankaların kayıtlı sermayelerinin %63,62'si, depozitolarının %72,14'ü, kredi portföylerinin %58,30'u bu beş bankaya aittir. (Məmmədzađə, 2019)

Tablo 5: Azerbaycan Manatının Dolara göre Kuru (Yıllar itibariyle)

Tarih	Dolar	Manat
31.12.2014	1\$	0,78
21.02.2015	1\$	1,05
31.12.2015	1\$	1,55
31.12.2019	1\$	1,7

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankası

⁶ Bankanın resmi internet sayfasında PASHA Bankın, Türkiye-Azerbaycan-Gürcistan arasındaki ticaretin gelişimine katkı sağlamak, bölgede yatırım yapan işletmelere kaynak ve rehberlik sağlamak üzere, yatırım bankacılığı ve kurumsal bankacılık ürünleriyle girişimcilere hizmet vermek amacı ile faaliyet gösterdiği belirtilmektedir. (<https://www.pashabank.com.tr/tr/hakimizda/detail/Tarihce/24/64/0> Erişim tarihi 20.05.2020)

4. SONUÇ

Azerbaycan'ın yıldızı parlayan sektörlerinden biri de bankacılık sektörüdür. Mevduatın azaltılması, kredilerin değerinin artırılması, kredilerin kârdan geri ödenmesi, nakit ve net faiz gelirinin azaltılması, işletme giderlerinin artırılması tüm bankalarda büyümemenin temel faktörleridir. 2010 yılında artan petrol fiyatları ile büyüyen Azerbaycan ekonomisi, düşük petrol fiyatları nedeniyle 2015 yılında küçülmek zorunda kalmıştır. 2003-2016 yılları arasındaki mali krizden sonra, düşen petrol fiyatlarının bir sonucu olarak devalüasyonla başlayan bir bankacılık krizi yaşanmıştır. Bankaların operasyonları ve gelirleri 2014 ve 2015 yıllarında artmıştır. Bununla birlikte, 2015 küresel ekonomik krizinin Azerbaycan'ın finansal sistemi üzerinde önemli bir etkisi olmuştur. 2015 yılında Azerbaycan'da bir devalüasyon gerçekleşmiş ve bu devalüasyon Azerbaycan finansal sistemine, yani Azerbaycan'da faaliyet gösteren bankaların mali yapısında bozulmalara neden olmuştur. Bankacılık faaliyetleri ve gelirlerindeki keskin düşüşün temel nedeni küresel ekonomik krizdir. 2015 yılında petrol fiyatlarındaki keskin düşüş kaçınılmaz olarak ekonomik krize yol açmıştır. Bu krizin Azerbaycan'da faaliyet gösteren bankalar üzerinde büyük etkisi olduğunu söylemek doğru olur.

Bu krizlere bakmayarak Azerbaycan banka sisteminin son yıllarda bir bütün olarak ele alınıp sonuçları toplu bir şekilde değerlendirecek olursak:

- Ülkenin banka sektörünün gelişmesi hızla devam etmektedir.
- Banka sektöründe yabancı sermayeli şirketler dikkat çekici şekilde artmaktadır.
- Azerbaycan banka sisteminde hizmet konusunda gelişmiş ülkeler örnek alınarak ihtisaslaşma tercih edilmektedir.

KAYNAKÇA

ARDSK. (2019). *ARDSK nəşrləri*. Bakü: ARDSK.

AR-GE BÜLTEN. (2019, Mart). *MAKROEKONOMİK GÖSTERGELER*.

Azərbaycan Bankalar Derneği. (2014). www.aba.az. adresinden alındı

Azərbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankası . (2015). www.cbar.az. adresinden alındı

Azərbaycan Maliye Bakanlığı. (2015). www.maliyye.gov.az. adresinden alındı

Azərbaycan Merkez Bankası. (2018). cbar.az. adresinden alındı

Azərbaycan Merkez Bankası. (2018). *Azərbaycan Merkez Bankası*. Bakü: Azərbaycan Merkez Bankası.

banker.az. (2018, Şubat 21). <https://banker.az/birinci-devalvasiyadan-3-il-otur/>.

Məmmədzađə, F. (2019). *Devalvasiyadan Sonra Azərbaycanada Bank Sektorunun Gəlirlilik Analizi və Makroiqtisadi Göstəricilərin Təsiri*. Magistr dissertasiyası. Azərbaycan Dövlət İqtisad Üniversitesi.

Nuriyeva, Z. (2014). *Factor Affecting the Profitability of Azerbaijan Banking System*. Master dissertation. Eastern Mediterranean University.

Safarlı, E. a. (2010). *The effect of Macroeconomic Factors on the Performance of Azerbaijan Banking System*. Master Thesis. Dokuz Eylül University. *Master Thesis*.

YÜKSEL, O. (2010, Ekim 24). <https://politikakademi.org/2010/10/sscbnin-dagilmasi-sonrasinda-turkiye-ve-orta-asya-turk-cumhuriyetleri-arasinda-ekonomik-siyasal-ve-kulturel-iliskiler-2/>.

Z., N. (2014). *Factor Affecting the Profitability of Azerbaijan Banking System.*